

FINANTSINSPEKTSIOON

POSITSIOONIDE KAUPLEMISPORTFELLI KOOSSEISUS KÄSITLEMISE PÕHIMÕTTED

Kapitalinõuete arvutamisel vastavalt Eesti Panga presidendi 2. juuli 2002. a määruse nr 12 lisale 1 (muudetud Eesti Panga presidendi 17. märtsi 2003. a määrusega nr 5) “Krediidiasutuste kapitali adekvaatsuse arvutamise juhend soolo ja konsolideeritud baasil” (edaspidi “kapitali adekvaatsuse juhend”) lähtutakse finantsinstrumentide, kaupade jms positsioonide (edaspidi “positsioon”) kuuluvusest kauplemisportfelli või pangaportfelli koosseisu.

Arvestades vajadust täpsustada, milliseid positsioone arvatakse kapitali adekvaatsuse arvutamisel kauplemisportfelli koosseisu ning millistel juhtudel võivad esineda erisused võrreldes kapitali adekvaatsuse juhendi I peatüki punktis 2.14 toodud kauplemisportfelli kuuluvate positsioonide kirjeldusega, kehtestas Finantsinspeksiooni juhatus oma 29. oktoobri 2003. a otsusega nr 44-4 Finantsinspeksiooni seaduse § 57 lõike 1 alusel soovitusliku juhendi “Positsioonide kauplemisportfelli koosseisus käsitlemise põhimõtted”.

I osa Üldsätted ja mõisted

1. Soovitusliku juhendi eesmärk ja kohaldamine

- 1.1. Käesoleva soovitusliku juhendi eesmärgiks on selgitada krediidiasutustele kriteeriume, mille alusel toimub positsioonide (sh. kattepositsioonide) liigitamine kauplemisportfelli kuuluvateks või mittekuuluvateks. Samuti määratletakse üldised nõuded kauplemisportfelli instrumentide hindamisele ja kauplemisportfelli poliitikale suurendamiseks kapitali adekvaatsuse arvutamise läbipaistvust.
- 1.2. Käesolevat soovituslikku juhendit kohaldatakse kapitali adekvaatsuse arvutamisel.

2. Juhendis kasutatavad mõisted

- 2.1. Arbitraaž – tegevus, mille eesmärgiks on teenida tulu turuhindade erinevuselt sama finantsinstrumendi või kauba ostmisel ja müümisel erinevatel turgudel ühel ja samal ajal.
- 2.2. Kauplemine – tegevus, mille eesmärgiks on teenida tulu tegelikest või oodatavatest lühiajalistest hinnamuutustest või arbitraaži võimalustest.

- 2.3. Positsiooni likviidsus – näitaja, mis iseloomustab positsiooni likvideerimise kiirust ilma, et sellega kaasneks olulist viivitust või tulu vähenemist.
- 2.4. Portfelli riskielement – samasse portfelli kuuluvate positsioonidega seotud üks risk (nt. intressimäärarisk).
- 2.5. Riski maandamine (*hedging*) – positsiooni võtmine eesmärgiga osaliselt või täielikult neutraliseerida teis(t)e positsiooni(de) õiglase väärtuse (*fair value*) või rahavoogude muutus.
- 2.6. Turutegemine (*market making*) – isiku (turutegija) poolt ühe või mitme finantsinstrumendi miinimumkoguse suhtes ostu- ja müügihinna pidev kuvamine ning samaaegselt valmisolek samadel tingimustel ostu- ja müügitellimuste vastuvõtmiseks ja täitmiseks.

II osa Positsioonide tingimused ja käsitlemine

3. Kauplemisportfelli positsioonide tingimused ja käsitlemine

- 3.1. Kapitali adekvaatsuse näitaja arvutamisel tuleb krediidasutusel liigitada kõik oma bilansilised ja bilansivälised positsioonid pangaportfelli või kauplemisportfelli koosseisu lähtudes nende iseloomust ning hoidmise eesmärgist. Positsioonide liigitamine peab olema põhimõtelt järjepidev ja vastavuses sisemiselt kehtestatud protseduurireeglitega.
- 3.2. Ühe ja sama positsiooni liigitamine kapitali adekvaatsuse arvutamise eesmärgil pangaportfelli või kauplemisportfelli koosseisu ei pruugi täpselt kokku langeda selle positsiooni käsitlemisega krediidasutuse raamatupidamise seisukohast.
- 3.3. Kauplemisportfelli kuuluvate positsioonide loetelu on antud kapitali adekvaatsuse juhendi I peatüki punktis 2.14.
- 3.4. Positsiooni kuuluvuse kauplemisportfelli määrab positsiooni hoidmise eesmärk. Kauplemisportfelli kuuluvad positsioonid, mida hoitakse kauplemise eesmärgil, sh. ka klientidele pakutavatest teenustest tulenevad positsioonid (nt. *matched principal broking*) ning turutegemise eesmärgil või teiste kauplemisportfelli kuuluvate positsioonide riskide maandamiseks hoitavad positsioonid.
- 3.5. Positsiooni käsitlemiseks kapitali adekvaatsuse arvutamisel kauplemiseks hoitava positsioonina peab positsiooni või teatud positsioonidest koosneva portfelli jaoks olema selgelt dokumenteeritud kauplemisstrateegia, mis sisaldab ka eeldatavat hoidmisperioodi ning on kinnitatud krediidasutuse pädeva organi poolt.
- 3.6. Kauplemisportfelli koosseisus käsitlemiseks peab positsioon olema vaba kõikidest võimalikest kauplemist piiravatest klauslitest või temaga seotud risk peab olema täielikult maandatav. Kauplemisportfelli koosseisu arvatavad positsioonid peavad olema aktiivselt juhitud.
- 3.7. Kauplemisportfelli positsioonide jaoks peavad olema kehtestatud positsioonide aktiivset juhtimist võimaldavad selgelt defineeritud poliitika ja protseduurid, millest lähtudes:

- a) positsioone juhitakse *trading desk*'ist;
 - b) positsioonidele on kehtestatud limiidid ja neid limiite jälgitakse pidevalt;
 - c) maakleril (*dealer*) on õigus iseseisvalt soetada ja juhtida positsioone lähtudes paikapandud strateegiast ja kehtestatud limiitidest;
 - d) positsioone hinnatakse turuhinnas vähemalt igapäevaselt;
 - e) positsioonidest raporteeritakse tippjuhtkonnale olulise osana riskijuhtimise protsessist; ja
 - f) positsioonide aktiivse monitoorimise (eelkõige positsiooni likviidsuse ja riski maandamise võimaluste hindamiseks) aluseks on turuinformatsioon.
- 3.8. Likviidsuse tagamise eesmärgil hoitavaid positsioone kajastatakse kauplemisportfelli koosseisus juhul, kui nad vastavad käesoleva juhendi punktis 3.7. toodud tingimustele.
- 3.9. Positsiooni hindamine igapäevaselt turuhinnas ei ole ainsaks kriteeriumiks, et arvata positsioon kapitali adekvaatsuse arvutamisel kauplemisportfelli koosseisu.
- 3.10. Positsiooni kajastamine kauplemisportfelli koosseisus ei sõltu tema likviidsusest. Positsiooni likviidsus on oluline, kuid mitte esmatähtis kriteerium positsiooni liigitamisel kauplemisportfelli koosseisu kuuluvaks või mittekuuluvaks.
- 3.11. Krediidiasutus peab olema võimeline esitama dokumenteeritud põhjenduse iga konkreetse positsiooni arvamise kohta kas pangaportfelli või kauplemisportfelli koosseisu lähtudes positsiooni hoidmise eesmärgist.
- 3.12. Kõikidele kauplemisportfelli kuuluvatele positsioonidele tuleb arvestada kauplemisportfelli positsioonide riskidest tulenevaid kapitalinõudeid vastavalt kapitali adekvaatsuse juhendile.

4. Pangaportfelli positsioonide tingimused ja käsitlemine

- 4.1. Pangaportfell koosneb vastavalt krediidiasutuste seaduse § 76 lõikele 2 väärtpaberitest ja tuletisinstrumentidest, nimetatud instrumentidega seotud riskide katmiseks võetud kohustustest ja soetatud instrumentidest, mis ei kuulu kauplemisportfelli. Seega kõik positsioonid, mis ei kuulu kauplemisportfelli koosseisu, on pangaportfelli positsioonid.
- 4.2. Pangaportfelli positsioonid hõlmavad eelkõige:
- a) traditsioonilist laenutegevust;
 - b) muid nõudeid, mida ei hoita kauplemise eesmärgil;
 - c) võlainstrumente, mida ei hoita kauplemise eesmärgil; ja
 - d) kõiki pikaajalisi investeringuid.
- 4.3. Kõikidele pangaportfelli kuuluvatele positsioonidele tuleb arvestada krediidiriski kapitalinõuet vastavalt kapitali adekvaatsuse juhendile.

5. Kattepositsioonide tingimused ja käsitlemine

- 5.1. Kattepositsioon (*hedge*) on riski maandamiseks soetatud positsioon.
- 5.2. Need pangaportfelli positsioonid, mida kasutatakse kauplemisportfelli positsioonide riski maandamiseks, kuuluvad kauplemisportfelli koosseisu. Selliseid positsioone tuleb hinnata igapäevaselt turuhinnas. Positsioone tuleb võtta arvesse kapitalinõuete arvutamisel kauplemisportfelli kuuluvate positsioonide riskide katteks, kuid spetsiifilise riski kapitalinõude asemel arvutatakse sellistele positsioonidele pangaportfelli krediidiriski kapitalinõuet.
- 5.3. Need kauplemisportfelli positsioonid, mida kasutatakse pangaportfelli positsioonide riski või pangaportfelli üldriski maandamiseks, kuuluvad riski maandamise perioodil pangaportfelli koosseisu. Sellised positsioonid tuleb arvata välja kauplemisportfelli kapitalinõuete arvestusest ja neile tuleb arvestada pangaportfelli krediidiriski kapitalinõuet.
- 5.4. Pangaportfelli riske võib maandada positsiooniga, mis tekib tehingust välise poolega (st. krediidasutus võtab positsiooni spetsiaalselt pangaportfelli riski maandamise eesmärgil) või krediidasutuse enda kauplemisportfelli positsiooniga (st. krediidasutus kasutab pangaportfelli üldriski maandamiseks varem soetatud kauplemisportfelli positsiooni) ehk sisemise kattepositsiooniga (*internal hedge*).
 - 5.4.1. Sisemine kattepositsioon tekib sisemisest positsiooni ülekandmistest, st. positsiooni ümberpaigutamisest kauplemisportfelli pangaportfelli. Kauplemisportfelli üldrisk võib maandada pangaportfelli riski, mis ei ole seotud ühegi konkreetse pangaportfelli positsiooniga. Kauplemisportfellis peavad aga olema selgelt identifitseeritavad positsioonid, mida kasutatakse pangaportfelli riski maandamiseks.
 - 5.4.2. Pangaportfelli positsioonid, mille riski maandatakse, jäävad pangaportfelli ja nendele arvutatakse pangaportfelli krediidiriski kapitalinõuet. Sisemisest ülekandmisest tulenev üldrisk lisatakse aga kauplemisportfelli üldriski kapitalinõuete arvestusse. Spetsiifilise riski kapitalinõuet ei arvutata ja pangaportfelli riskiga kaalutud varade maht ei muutu.
- 5.5. Riskide maandamiseks tehtud sisemised ülekandmised peavad vastama järgmistele tingimustele:
 - a) sisemiste ülekandmiste eesmärgiks ei tohi olla positsioonide ümbertõstmine kapitalinõuete vältimiseks või vähendamiseks ilma, et toimuks tegelik riskide maandamine;
 - b) sisemiste ülekandmiste poliitika peab olema dokumenteeritud;
 - c) sisemisi ülekandmisi peab käsitlema turutingimustest lähtudes; ja
 - d) sisemised ülekandmised peavad olema dokumenteeritud ja tagantjäre kontrollitavad.

6. Positsioonide hoidmise eesmärk ja selle muutmine

- 6.1. Positsiooni soetamise eesmärk peab olema teada enne positsiooni soetamist. Positsiooni hoidmise eesmärk tuleb määratleda mitte hiljem kui tema soetamise kuupäeval.

- 6.2. Positsiooni hoidmise eesmärk peab olema tõendatav ja sisalduma krediidasutuse poolt kehtestatud positsiooni või teatud positsioonidest koosneva portfelli juhtimist puudutavates dokumenteeritud strateegiates, poliitikates või protseduurides.
- 6.3. Kuna positsiooni hoidmise eesmärk määrab kuuluvuse pangaportfelli või kauplemisportfelli koosseisu, võib hoidmise eesmärgi muutmine muuta ka positsiooni kuuluvust ühte või teise portfelli.
- 6.4. Positsiooni ümbertõstmine kauplemisportfellist pangaportfelli või vastupidi võib toimuda ainult erandjuhtudel ja mõjuva põhjuse olemasolu korral. Kriteeriumid, millistel juhtudel ümbertõstmised on lubatud, peavad olema selgelt dokumenteeritud. Positsioonide ümbertõstmine kapitalinõuete vähendamise eesmärgil on taunitav.
- 6.5. Kui on toimunud positsiooni ümbertõstmine pangaportfellist kauplemisportfelli või vastupidi, peab krediidasutus olema suuteline esitama dokumenteeritud argumentatsiooni sellise ümberklassifitseerimise vajalikkuse kohta.

III osa Nõuded kauplemisportfelli poliitikale ja instrumentide hindamisele

7. Kauplemisportfelli poliitika

- 7.1. Igal krediidasutusel peab olema dokumenteeritud kauplemisportfelli poliitika, mis on aluseks positsioonide liigitamisele pangaportfelli ja kauplemisportfelli koosseisu. Kauplemisportfelli poliitika on põhimõtete ja nõuete kogum, mis ei pruugi olla väljendatud ühe dokumendina, vaid võib olla kajastatud eraldiseisvates dokumentides.
- 7.2. Krediidasutusel peab olema kauplemisportfelli poliitika ka juhul, kui krediidasutusel ei ole kauplemisportfelli või krediidasutus on vabastatud kapitalinõuete arvutamise kohustusest kauplemisportfelli intressipositsiooni ja aktsiapositsiooni riski, kauba-, optiooni-, ülekande- ja krediidiriski katmiseks vastavalt kapitali adekvaatsuse juhendi I peatüki punktile 3.1.
- 7.3. Kauplemisportfelli poliitika peab muuhulgas kirjeldama, milliste kauplemistegevustega ning millises ulatuses krediidasutus tegeleb ning põhimõtteid ja meetodikat, kuidas ja millest lähtudes:
 - a) defineeritakse kauplemisportfelli;
 - b) liigitatakse positsioonid kauplemisportfelli ja pangaportfelli;
 - c) hinnatakse kauplemisportfelli positsioone;
 - d) mõõdetakse kauplemisportfelli positsioonide riske; ja
 - e) kehtestatakse positsioonidele/portfellidele limiidid ja toimub nende jälgimine.
- 7.4. Kauplemisportfelli poliitikas toodud põhimõtted peavad olema kinnitatud krediidasutuse pädeva organi poolt. Kauplemisportfelli poliitikas toodud põhimõtted tuleb üle vaadata vähemalt igal aastal ning vajadusel pädeva organi nõusolekul korrigeerida. Muudatustest kauplemisportfelli poliitikat puudutavates olulistest põhimõtetes tuleb informeerida Finantsinspektsiooni.

8. Kauplemisportfelli instrumentide hindamine

- 8.1. Kõiki kauplemisportfelli kuuluvaid positsioone tuleb kapitali adekvaatsuse arvutamisel hinnata igapäevaselt turuhinnas.
- 8.2. Turuhinnas hindamine (*marking to market*) on positsioonide vähemalt igapäevane hindamine lähtudes sõltumatutest hindadest, millega saaks positsiooni koheselt sulgeda. Sellisteks sõltumatuteks hindadeks on näiteks börsinoteeringud, reguleeritud väärtpaberiturul kujunenud hinnad ja börsivälised noteeringud (*screen prices*).
- 8.3. Krediidiasutus peab välja töötama instrumentide hindamise põhimõtted, mida kasutakse turuhinna määramisel. Kui ühe instrumendi või sarnaste instrumentide kohta on välja töötatud hindamisprintsiibid, tuleb neid rakendada järjepidevalt. Hindamisprintsiibid peavad olema dokumenteeritud.
- 8.4. Kauplemisportfelli kuuluvaid positsioone tuleb hinnata konservatiivselt ja järjepidevalt, võttes arvesse positsiooni likviidsust ja kõiki võimalikke tegureid, mis võivad negatiivselt mõjutada positsiooni sulgemise võimalust.
- 8.5. Kauplemisportfelli kuuluvaid positsioone peab hindama positsiooni hetke sulgemise hinnas (*at close out price*). See tähendab, et pikki positsioone tuleb hinnata hindamise hetke positsiooni ostja ehk nõudluse hinnas (*at bid price*) ja lühikesi positsioone hindamise hetke positsiooni müüja ehk pakkumise hinnas (*at offer price*).
- 8.6. Kui turuhindade puudumise tõttu pole turuhinnas hindamine võimalik, võib krediidiasutus õiglast väärtust ise hinnata.
- 8.7. Positsioonide õiglase väärtuse hindamiseks võib krediidiasutus kasutada väärtuse hindamise mudeleid. Mudeli järgi hindamiseks (*marking to model*) loetakse igasugust hindamist, mille aluseks on võrdlusanalüüs (*benchmarking*), ekstrapoleerimine või muul viisil turusisendite põhjal positsiooni väärtuse leidmine.
- 8.8. Krediidiasutus peab olema võimeline Finantsinspeksioonile tõestama, et mudeli alusel leitud väärtused on piisavalt usaldusväärsed.
- 8.9. Finantsinspeksioon võtab hindamiseks kasutatava mudeli usaldusväärsuse hindamisel arvesse muuhulgas alljärgnevaid asjaolusid:
 - a) krediidiasutuse juhtkond peab olema teadlik, milliste kauplemisportfelli positsioonide puhul kasutatakse hindamiseks mudeleid ning mõistma sellega kaasnevat ebakindlust riskide hindamisel ja tulemustest raporteerimisel;
 - b) üldiselt aktsepteeritavate hindamismeetodite kasutamist;
 - c) turusisendite sobivust konkreetsete positsioonide hindamiseks tuleb perioodiliselt üle vaadata;
 - d) kui tegu on krediidiasutuse enda poolt loodud mudeliga, peab see olema eelnevalt hinnatud ja testitud piisava kvalifikatsiooniga mudeli loomisest sõltumatu eksperdi poolt;

- e) mudeli muutmise protseduuride üle peab olema formaalne kontroll ja säilitama peab esialgse mudeli koopiat;
- f) riskijuhtimise eest vastutav üksus peab olema teadlik mudeli nõrkustest ja sellest, kuidas need nõrkuseid mõjutavad mudeli väljundit; ja
- g) mudelit tuleb perioodiliselt üle vaadata, et veenduda mudeli usaldusväärsuses (sh. mudeli eelduste jätkuva paikapidavuse kontrollimine, tegelike tehinguhindade võrdlemine mudeli väljunditega (*back-testing*)).

IV osa Lõppsätted

9. Soovitusliku juhendi jõustumine

9.1. Käesolev soovituslik juhend jõustub 1. jaanuaril 2004. a.

